

SUBA János
Határkijelölés, határkitűzés 1867–1945

A magyar történelem vizsgált időszakára eső periódusa azért érdekes a határkijelölés szempontjából, mivel ebben a korban jöttek létre a történelmi Magyarország, geodéziailag bemért, határjelekkel állandósított államhatárai, másrészt pedig a trianoni békediktátum által megcsonkított ország határai és a visszacsatolt területek határai, majd a trianoni határhoz való visszatérés viszonylag dinamikus határkijelölő tevékenységet eredményeztek.

A határmegállapítás a jövőre nézve beállított kötelezettség, amikor két ország meghatározza a köztük lévő határt, akkor fő céljuk a szilárd és végleges megoldás rögzítése. Az államhatárok kijelölésének előzménye az **attribució (allokáció) eljárás**.^{*} A trianoni határok megvonásakor szerződésen kívüli jellege volt. Az Felvidék visszatérések a két fél együtt határozta meg a területek hovatartozását.

A határkitűzés első fázisa rendszerint az államhatár **delimitációja**.^{*}

Az államhatárok delimitációról szóló határozathozatalt követi azok **demarkációja**.^{*}

A határok felülvizsgálata, vagy pontosítása esetén kerülhet sor a **redemarkációra**.^{*}

A magyar államhatárral kapcsolatosan az évszázadok során felhalmozódott problémák a polgári magyar állam kiépítésével újra a felszínre kerültek, amellyel a magyar közigazgatás vezetőinek szembeülni kellett, amikor az állam földrajzilag körülhatárolt területét határjelekkel meg akarta jelölni. Ezeket, a kérdéseket meg kellett oldani, jogi (diplomáciai) úton lerendezni, törvénybe iktatni, és a műszaki munkálatokat elvégezni.

A jogi feltételeknél első helyen az országgyűlés által hozott törvény állt. A törvények azért fontosak, mert lezárták az érintett országok között politikai síkon megvalósult tárgyalásokat (delimitáció), az elért eredményeket rögzítették, másfelől ez a további munkák kiindulási alapjává (demarkáció, redemarkáció) vált, mert meghatározták a műszaki munkálatok menetét és a továbblépés lehetőségét (határjelek felülvizsgálata). Így a törvények egy folyamatot zártak le, annak végeredményét emelték törvényerőre, másrészt ebből kiindulva újabb más – geodéziai, térképészeti jellegű – folyamatokat indítottak el.

A dualizmus időszakában összesen négy törvény született, amely a Magyar Királyság határvonalának „kiigazításával” foglalkozott¹. Ebből a legfontosabb a keleti határon Romániával kötött egyezmény beiktatása volt. Ez az egyezmény osztrák-román viszonylatban jött létre. Ezért Magyarország az egyezménynek csak a magyar-román határ rendezésére vonatkozó részét hajtotta végre, de az osztrák-román határrendezéssel lévén szoros összefüggésben az egész nemzetközi egyezményt törvénybe iktatták.² Az egyezmény szerint a határkijelölést követő két év múlva, azután pedig minden 10. évben egyes bizottsági (továbbiakban: VB) határvizsgálatnak kell történnie abból a célból, hogy a határvonal ott, ahol „változást szenvedett volna, ismét helyreállíttassék”.

A magyar kormány a VB-ban részt vett képviselőjének jelentése szerint, a VB a tárgyalásoknál 11 665 h területet magyar foglalásnak ismert el, vagyis oly területnek, amely az 1792. évi határbejárási okmányok ellenére van magyar birtokban. A magyar kormánynak ezt a 11 665 h területet Romániának vissza kellett adnia. Azonban a tárgyalásokon kiderült, hogy Románia 1185 h területet foglalt el Magyarország területéből. Az 1792. évi okmányok alapján Románia 1185 h-t engedett át Magyarországnak. Magyarország Románia javára pedig 11 665 h-t, vagyis összesen 10 480 h-t engedett át Romániának. Az 1886. november 2-án Bécsben ismét összehívott VB 1887. április 15-ig a határvonalat közös beleegyezéssel megállapította, szabatosan leírta és térképen rögzítette.³ A magyar-román határvonalat 6 szakaszra osztották, és minden szakaszon egyszerre kezdték el a kitűzéseket. A határkitűzési okmányokat külön ellenőrző bizottság vizsgálta felül.⁴

A román határ rendezésével párhuzamosan folytattak tárgyalásokat Ausztria – pontosabban Bukovina – és Magyarország (Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék szélén húzódó) határvonal megállapításáról. A határvonal 1775 óta, amióta Bukovina tartományt Ausztriához csatolták vitás volt. A vita tárgyát az Alsó-Borgó és Borgó-Tiha magyarországi települések, illetve Dorna Knadreny és Poiana-Stampli bukovinai községek között a Piatra Dornii nevű hegyről a Priporu-Candri nevű hegyig húzódó határvonal menete volt. Ez sok esetben határvillongásokhoz vezetett. Így 400 hektár terület hovatartozása vált bizonytalanná. A határszakasz azért is fontos volt, mert a Borgó patak völgyén keresztül haladt át az egyik legforgalmasabb út Erdélyből Bukovina felé. A határvonal megállapítása 1868-ban került újra napirendre, amikor a magyar-román határ megállapítására VB-t küldtek ki. Ekkor indultak meg a rendezési tárgyalások, amelyek 1878–1879-ben és 1886–1887-ben folytatódtak. Eredményre csak az 1886–1887-es bécsi tárgyalások vezettek,⁵ melyet 1897-ben iktatták törvénybe.⁶

A VB a terepen próbálta alkalmazni a különböző határleírásokat és térképeket. Azonban a különböző határ- és kataszteri leírások lényegesen eltértek egymástól. Így a különböző leírásokban, a többé-kevésbé azonos, állandó pontokat keresték meg. Ezek lettek az új határvonal állandó pontjai. A VB az állandó pontok között, úgy húzta meg a határt, hogy ahol lehetséges, a terepen könnyen felismerhető legyen, és így természetes határ álljon elő. A VB azt javasolta a kormányoknak, hogy ne csak a határvonal vitás – a Priporu Candri-tól a Piatra Dorniig terjedő – szakaszán, hanem Románia és Bukovina között lévő hármashatárpontig tűzzék ki a határvonalat állandó határjelekkel, ott is, ahol a határ futása nem volt vitás. Az érdekelt kormányok 1887-ben jóváhagyták a VB-nak a vitás határvonalra vonatkozó döntését. Elkezdték felállítani a határjeleket.⁷ Ezzel és a műszaki pótmunkálatokkal 1889 decemberben végeztek. A határvonalat a határleírásokban megjelölt pontokon határkövekkel megjelölték és állandósították. A határköveket a Podru del Piatrától kiindulva ÉNy-i irányba folyamatosan számozták meg. Az állandó pontok között 1 m magas és 2–2,5 m alsó átmérőjű kőhalmokat (határdombokat) helyeztek el, egymástól látó távolságban. Az erdőkben a határvonal mindkét oldalán 3–3 m, összesen 6 m széles átvágást (határnyiladékokat) készítettek.⁸

A magyar közvéleményben a legnagyobb érdeklődést a határkiigazítások során az úgynevezett Halastó vita váltotta ki (a Magas Tátra második legnagyobb tava a Halastó és környékén húzódó határvonal pontosítása). Ahol szintén a birtokok hovatarozásának megkérdőjelezésével vált vitássá a határvonal menete. Magyar felfogás szerint a Halastó keleti része a Tengersizem csúccsal együtt Szepes vármegyéhez tartozott, míg a lengyelek az egész Halastavat a Tengersizemmel, valamint a Tengersizem csúcs egy részével együtt Galícianak követelték.⁹ A kérdés lényege nagyon leegyszerűsítve az volt, hogy a határ futása szárazföldi legyen-e (a Magas Tátra gerincein), vagy vízi (a tó közepén).

A magyar jogtörténetben először egy választott bíróságra bízták az országhatár helyének eldöntését.¹⁰ A tárgyalás 1902-ben, Grazban folyt le. A bíróság Ausztria javára döntött. A kormány tudomásul vette, és törvényerőre emelte a bírósági döntést.¹¹ Ez politikai döntés volt. A korabeli megfogalmazás szerint: „Nem egy kétségtelen terület elvesztéséről, hanem csupán egy kétesnek a lehasításáról van szó, tehát nem lehet szó a területi integritás csorbájáról sem. Az állami integritás pedig nemcsak a terület kérdésében tartandó fenn, de az állam reputációja s morális megjelenésében is, a, minthogy épen a nemzetközi viszonylatoknak más, mint etnikai alapját elvileg nem ismerhetjük el.”¹² Az indokolást földrajzi köntösbe bújtatták, hiszen a bíróság érvelése nem állta meg a helyét. Földrajzi szempontból a döntés ellen ugyanannyi érvet lehetne találni, mint mellette. Egyetérthetünk viszont azzal a kortársi kívánsággal, miszerint "legyen ez az ítélet zárószava annak az áldatlan háborúságnak, mely hosszú időn át zavarta a két szomszéd békéjét."¹³

A dualizmus időszakában a halastói határvita mellett Alsó-Ausztria és Magyarország mellett, valamint a magyar-horvát határon és magyar-török viszonylatban, a Duna-sziget tekintetében is sor került határrendezésre.¹⁴

Trianoni határok kitzzése

A trianoni határok kijelölésénél a legfontosabb dokumentumok az 1920. jún. 4-én Trianonban aláírt békeszerződés országgyűlés által elfogadott törvénycikkelyei voltak. Ez a határleírás, valamint az ennek kiegészítéséül szolgáló 1: 1 000 000 ma térkép, nagy általánosságban, jelzi a határvonal menetét, még pedig oly módon, hogy a szövegi részben Ausztriával szemben 7, a Szerb-Horvát-Szlovén (továbbiakban: SHS) állammal szemben 13, Romániával szemben 5, Csehszlovákiával szemben 27, szakaszban állapítja meg a határvonalat. A határszakaszok, leírását azzal kezdi, vagy fejezi be, hogy a „... helyszínén megállapítandó vonal, vagy a helyszínen megállapítandó pontig.” Vagyis ennyiszere szerepel a békeszerződésben a „helyszínen megállapítandó vonal” kifejezés. E szöveg is utalt rá, hogy a békeszerződés életbelépése után a leírt határvonalat a terepen kell megállapítani, delimitálni.¹⁵

A határvonal részletes megállapítását a békeszerződés a bizottságokra bízta, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak, valamint az érdekelt államok képviselőiből álltak. A határvonal jelölésének részeként definiálta az okmány a vízfolyásokat, hajózható, vagy nem hajózható vízfolyásként. A határkijelölés tekintetében a rendelkezés tartalmazta azt is, hogy a határköveket egymástól látótávolságnyi- ra kellett elhelyezni. Ezt a kikötést fontossá tette az a körülmény, hogy kedvezőtlen terepalakulat esetén sűrűn kellett a határköveket elhelyezni, ami jelentékenyen megnövelte a határkijelölés és felmérés költségeit. A határmegállapítás költségeit az érdekelt államok közösen viselték. A határrendezésre vonatkozó végleges jegyzőkönyveket, térképeket, és egyéb dokumentumokat három eredeti példányban kellett kiállítani.¹⁶

A dokumentumokból látható, hogy a delimitációs és demarkációs munkálatok, keveredtek. Az utasításokból kiderül, hogy a határmegállapító bizottságok feladata politikai és műszaki részből állt. A

politikai rész tartalmát az alkotta, hogy tárgyalások, javaslatok, ellenjavaslatok útján a határmegállapító bizottságok Magyarországra nézve a legkedvezőbb döntéseket eszközöljön ki. A műszaki rész tartalmát pedig az képezte, hogy a szükséges háromszögelésekkel, felmérésekkel kapcsolatban a határvonal kijelölje, kicövekelje, a határköveket felállítsa és a térképeket és határokmányokat elkészítse.

A trianoni határvonal politikai kijelölését, (delimitációját) részletes kitűzését, határkövekkel való állandósítását, a határvonal térképezését, a határokmányok elkészítését a Szövetséges és Társult hatalmak által létrehozott nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték 1921 és 1925 között.¹⁷

A munkát a határvonal általános tanulmányozásával kezdték. Ennek az volt a célja, hogy megállapítsák azokat a határrészeket, amelyekre nézve pontosan lehetett alkalmazni a békeszerződés rendelkezéseit, valamint azokat a határszakaszokat, amelyek vitára adtak okot. A vitás kérdések eldöntéséig – a rend fenntartása érdekében – a békeszerződés által megállapított határt fogadták el ideiglenes határuul. A bizottságok által képviselt elvek és utasítások leszűkítették és korlátozták a magyar igényeket és törekvéseket. Ennek ellenére a magyar fél úgy értelmezte a trianoni vonalat, hogy lehetőleg kitolja a határt, mert ha a Népszövetség nem fogadja el a magyar javaslatokat, akkor a trianoni vonal marad a végleges határ. Az a tény, hogy a bizottságok tevékenysége és mozgása a trianoni vonal mindkét oldalán csak egy szűk sávra terjedt ki, azt mutatta, hogy csak helyi jellegű kiigazításokra voltak felkészülve. Ez azonban azt is jelentette, hogy a határkiigazítás, ha a helyi gazdasági érdekek megkövetelik, a magyar oldalra is kiterjedhet. Ez a szűk mozgáslehetőség megfelelt a különböző bizottsági értelmezéseknek is.

A határmegállapító bizottságok gyakorlati tevékenységének eredménye – bár komoly határkiigazítás az utódállamok ellenkezése és a Nemzetek Szövetségének tehetetlensége miatt nem történt – volt, hogy: a magyar-csehszlovák határon 10 014 kataszteri hold, a magyar-román határon 16 947 kataszteri hold, a magyar-jugoszláv határon 34 000 kataszteri hold, a magyar-osztrák határon 19 756 kataszteri hold területi nyereség a magyar fél számára. Ezen felül a magyar-osztrák határon az 1921. december 14–16-án megtartott soproni népszavazás során, a velencei egyezmény értelmében 44 628 kataszteri hold került vissza. Összességében tehát az osztrák határszakaszon 64 384 kataszteri holdnyi terület visszaszerezés valósult meg.

A határmegállapító bizottságoknak, illetve az érdekelt államok delegációinak legfontosabb feladata az újonnan megállapított határvonal kitűzése, határjelekkel való állandó megjelölése, számszerű felmérése, térképezése és a határleírasi jegyzőkönyvek elkészítése volt. Erre a célra az érdekelt államok mindegyike a bizottság rendelkezésére bocsátotta a szükséges mérnököket.

A határvonalakat a kitűzés, felmérés és az anyagi teherviselés megosztása érdekében szakaszokra osztották fel: a csehszlovák határvonalat 27 szakaszra, amelyeket római számokkal jelöltek; a magyar-román határt 11, a jugoszláv határvonalat 6, az osztrák határt 3 szakaszra osztották fel, ezeket az abc nagybetűivel jelölték meg.

A magyar-csehszlovák határvonal műszaki munkálatai során a bizottság a teljes, 805 km hosszú határvonalat 19 úgynevezett munkaszakaszra osztotta fel. Az egyes szakaszok hossza 30-50 kilométer között váltakozott, mindegyiken egy-egy magyar és cseh mérnök közösen végezte a munkáját.¹⁸

A jugoszláv határon felosztották egymás között a határvonal műszaki munkálatait. Magyar érdekeltségű lett az A, a C és az E jelű határszakasz, jugoszláv érdekeltségű a B, a D és az F jelű. Az érdekelttség itt egyrészt az anyagi teherviselést jelentette: a geodéziai munkálatok anyagköltségeit, a határokmányok elkészítését, sokszorosítását stb., másrészt azt, hogy melyik ország mérnöke végzi és ellenőrzi a földmérési és kitűzési munkálatokat.¹⁹

A magyar-osztrák határon a helyszíni költségek megosztása céljából és a munkafolyamat célszerűbbé tétele érdekében mind a három határszakaszt 6 alszakaszra osztották, amelyeken felváltva dolgoztak a magyar és az osztrák felmérési osztályok. Az egész határvonal egyik felét a magyar, a másikat az osztrák műszaki személyzet mérte fel.

A következő fázisban történt meg a határvonal kitűzése. A határmegállapító bizottság kijelölte az egyes szakaszokban a határvonalat és arról részletes leírást adott a bizottság műszaki csoportjának. E leírás kézhezvétele után az első feladatuk a már megszavazott határvonalrészeknek fakarókkal való megjelölése volt. A kijelölésnek szigorúan a kiadott utasításoknak megfelelően kellett történnie. A kijelölés után a bizottság tagjai bejárták a határszakaszt és megvizsgálták az ideiglenes kitűzést, hogy az valóban megfelel-e a megállapított határvonalnak, továbbá a kiadott műszaki utasításoknak. A megbízottak a vizsgálat lefolyásáról, a vizsgálat során felmerült észrevételekről, az esetleges javításokról, egyes kérdésekről jegyzőkönyvet vettek fel, és azt beterjesztették a bizottsághoz.

A határvonal kijelölése a legtöbb szakaszon csak lassan és részletekben történt meg, ahogy azt a bizottság megszavazta. Mindemellert egyes kisebb részek kivételével 1922 végére megtörtént a határ-

vonallal kijelölése. A trianoni határokon a határátléptetést a Magyar Királyi Vámórség és a Magyar Királyi Állami Rendőrség speciális szervezeti egységei biztosították. A Magyar Királyi Vámórség szervezetébe tartozóan 40 utazást ellenőrző állomás, a Magyar Királyi Állami Rendőrség struktúrájában pedig 19 határszéli kirendeltség működött.²⁰ A határvonal kijelölésével párhuzamosan a határátkelőhelyek kijelölésére nagy szükség volt, mert az új határvonal rokon, gazdasági kötelekeket metszett el.

Ennek felülvizsgálata után megkezdődhetett a határvonal állandósítása határjelekkel. Ez az egyes határpontok jelentősége szerint különböző határjelekkel történt.²¹ A legváltozatosabb határjelek a csehszlovák határon fordultak elő hármasszlopos, szakaszhatárré, főhatárré, mellékhatárré, közbeiktatott határré, faoszlop, határdomb, határfa formájában.²²

A román határon a jóváhagyás után a határkarók helyére vasbeton határréket helyeztek el, úgy, hogy minden 300–500 méterre egy-egy főhatárréket helyeztek le, s a közöttük húzódó határrész kisebb töréseit úgynevezett mellékhatárrékekkel állandósították.

A munkálatok alatt egy külön beton állandósító osztály működött, mert szükségessé vált, hogy cement alépítménnyel lássák el az Ecsedi-láp területén levő határréket. 106 fő- és 172 mellékkövet láttak el alépítménnyel, s ehhez 15 425 db téglát és 11 510 kg cementet használtak fel.²³ A mocsaras határrészekén határrékek helyett táblával ellátott papilótákat helyeztek le. A magyar és a román határbizottság együttesen, Romániában vásárolta meg a pilóták lehelyezéséhez szükséges faanyagot: 200 nagy és 20 kis tölgyfaoszlopot, tekintettel arra, hogy ott a faanyag majdnem 50 %-kal olcsóbb volt. A mezőtelegdi impregnáló telepen kreozottal telítették az oszlopokat, hogy tartósabbak legyenek. A pilóták beverését egy román utászkiállítás végezte el.²⁴

Az osztrákok a határvonal minden törését kövekkel akarták állandósítani. Ez azt jelentette volna, hogy sok helyen egymástól néhány méterre kellett volna a köveket felállítani. Ez a felvetés hetekig tartó vitára adott alkalmat. A műszaki utasítás 200 méter távolságot írt elő. A magyar fél a 100 méteres távolságot javasolta, ami 50 %-os kőbővel jelentett. A főköveket egy kilométer távolságra állították fel, százméterenként pedig közönséges határréket helyeztek le, amelyeket folyamatosan számoltak. A határrékek esetében a magyar fél a műkövet javasolta, ezt az osztrákok előbb elfogadták, később olcsósága miatt tiltakoztak ellene. A magyar kormány azonban a már kiírt pályázat eredményeképpen megrendelte a műköveket. A vita kompromisszummal zárult: azokon a határszakaszokon, ahol a magyarok dolgoztak, műköveket, az osztrákoknak kiutalt szakaszokon termésköveket használtak.²⁵

A jugoszláv határszakaszon az ideiglenes határt jelölő karókat, később a határréket 300–400 méterenként kellett elhelyezni. A határrékek közötti töréseket (hajlatokat) határdombbal jelölték.

Az Magyar Királyi Katonai Térképészeti Intézet szerkesztő osztálya 1931-ben a határmegállapítás felmérési anyaga alapján kb. ± 1 km pontossággal, megállapította Magyarország határhosszát.²⁶ **Magyarország trianoni határhossza összesen 2 266 km 297 m ± 1009 m volt.**

Területvisszacsatolások 1938-1941.

Az 1938. november 2-án kihirdetett I. Bécsi döntés Magyarországhoz 11 927 km²-es területet csatolt vissza a Felvidék és Kárpátalja déli részén.²⁷ Az érintett 1 058 000 lakos 86,5 %-a magyar volt. Az utólagos határkiigazításokkal a terület az 1939. március 31-i magyar-szlovák határegyezmény megkötéséig 12 012 km²-re növekedett. A visszacsatolást az országgyűlés november 13-án iktatta törvénybe.²⁸

A II. bécsi döntés 1940. augusztus 30-án visszacsatolta Magyarországhoz Székelyföldet, Észak-Erdélyt és a Partium Nagyváradtól északra elterülő részeit (Bihart, a Szilágyságot, Szatmárt és Máramarost). Magyarországhoz került 43 104 km²-en 2 633 000 lakos, akiknek 51,4 %-a magyar, 42,0 %-a román, 3,7 %-a német volt. A visszacsatolást az országgyűlés az 1940. október 8-án iktatta törvénybe.²⁹ A bécsi döntéseket rögzítő törvények képezték a jogi alapot a visszatért területek beintegrálására az ország életében. Minden minisztertanácsi, miniszteri és más határozatot, utasítást, intézkedést ebből vezettek le.³⁰ (Kárpátalja északi sávjának visszatérését külön törvénybe foglalta az országgyűlés. *a szerk.*)³¹

Az 1938. nov. 2-ai bécsi döntőbírói határozat 1. §-ában megállapított új határvonalat 1:750 000 méretarányú térképen húzták meg. A világoszölddel meghúzott vonal pontosan követte az etnikai határokat, csak Pozsony mellett hagyott meg Szlovákiának néhány magyar községet, hogy a tartományi fővárosnak hinterlandja legyen. Kis méretarányánál fogva a térkép nem szabta meg egyértelműen minden határmenti község hovatartozását, ugyanis a vonal vastagsága a valóságban 750 m széles sávot jelentett, hegyen-völgyön át.

A bécsi döntőbírói határozat végrehajtására alakult magyar-csehszlovák bizottságok közül egy bizottság foglalkozott a bécsi döntőbírói által megállapított határvonal értelmezésével és magyarázásával. Ennek a két fél által létrehozott közös albizottságnak – melyet magyar-csehszlovák határmegállapító bizottságnak is neveztek – feladata volt a határvonal részletes kitűzése is. Ennek a bizottságnak

kellett értelmeznie a döntőbírósi vonal futását és a községek hovatartozását a Dunától az Ung-folyóig – Ungpinkóctól (Pinkovce) keletre – terjedő szakaszban.³² A határmegállapító bizottság 1938. november 3-tól 1939. márciusig ülésezett, és 25 ülésen döntött a határvonal részletes kitűzéséről, mindkét fél számára viszonylag elfogadható módon. A határvonal értelmezésére kijelölt magyar bizottságot a korabeli dokumentumok Határmegállapító bizottságnak nevezték.

A bécsi döntőbizottság határozatának végrehajtására alakult bizottságok közül egyik volt a magyar-cseh(szlovák) határmegállapító bizottság a határvonal értelmezésére, majd ebből felállt a területcsere bizottság. A határmegállapító bizottság az 1939. március 7-ei egyezmény és az 1939. április 4-ei jegyzőkönyv (a határmegállapításról) aláírásával fejezte be munkáját. Ez után állt fel a Határkijelölő Központi Bizottság.

A határmegállapítás elveit TELEKI Pál dolgozta ki. A határmegállapításnál az addigi tárgyalások alapelveül szolgáló nemzetiségi elv mellett a fő szempont az volt, hogy az új határvonal lehetőleg községi határvonalakon haladjon, s ez által minél kevesebb kettős birtokos keletkezzen.³³

Az egész határvonalat 5 főszakaszra osztották fel. A munkaterv szerint a határmegállapító bizottság munkafeladata a delimitációs tárgyalások mellett az volt, hogy öt csoportra osztva, csoportonként, a felsorolt szakaszok szerint a határvonalat minél előbb a helyszínen bejárja és a helyszínen esetleg felmerülő különleges kívánságokat, továbbá a községi határvonalakban időközben bekövetkezett változásokat megállapítsa. A helyszíni bejárás utáni tárgyalásokon kellett megállapítani a határvonal végleges helyzetét. Az 1939. márciusában megindítandó helyszíni eljárás során kellett azután ezt a határvonalat a természetben kitűzni, felülvizsgálni, majd kövekkel megjelölni, és azt követően geodéziai felmérni. A határmegállapítás költségeit a két államnak közösen és egyenlő arányban kellett viselni, s a mérnöki munkálatokhoz egyenlő számú mérnököt bocsátottak rendelkezésre. Megegyeztek abban, hogy a döntőbírák által megvont vonalon kisebb változásokat a határmegállapító bizottság saját hatáskörében is intézhet, a nagyobb változtatásokhoz azonban kormányjóváhagyás szükséges.

Március 1-jén létrejött a végleges megállapodás a szlovák-magyar határon a részletek tekintetében is. A határmegállapító bizottságban befejezték a végleges jegyzőkönyveket és megrajzolták a térképeket.³⁴ A végleges jegyzőkönyvet a kormányok elé terjesztették, hogy ennek alapján igazítsák ki a demarkációs vonalat, és ezután kerüljön sor a határmegállapodások formális nemzetközi egyezménybe foglalására. Ezt az egyezményt, amely az egész határt egységesen fogja megállapítani, a magyar politikusok véleménye szerint nem kell törvénybe cikkelyezni, hanem csak egyszerűen közzétenni, mint a bécsi döntőbírósi határozat végrehajtásaképpen létrejött megállapodást.

Így tehát az 1939. március 7-én kötött határegyezmény nyomán a magyar kormány hozzájárulásával Magyarországhoz visszacsatolásra került 132 km² a rajta élő 3 660 magyar és 1 263 szlovák lakossal. Ezt eredményezte a bécsi térkép vonalának értelmezése.

A március 7-i és az ezt kiegészítő április 4-i jegyzőkönyv szerint a határoknak a helyszínen történő kijelölését a határmegállapító bizottság által felállítandó vegyes helyi bizottságoknak kellett végrehajtani. A helyi bizottságoknak joguk volt a határvonalon kisebb jelentőségű igazításokat foganatosítani, ha azt a helyi viszonyok, illetve a kisbirtokoknak az országhatárhoz viszonyított fekvése megkívánta.³⁵ A Határkijelölő Központi Bizottság elnökévé MEDVEY Aurél ny. altbgy.-ot a Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet volt parancsnokát kérték fel.

Feladatát alkotta a magyar-szlovák határmegállapító bizottságban és a kiküldendő helyi bizottságokban résztvevő magyar küldöttségek megszervezésével kapcsolatos feladatok ellátása. Gondoskodnia kellett a feladatok anyagi szükségleteinek biztosításáról, továbbá a határmegállapításban és kijelölésben résztvevő különböző szervezetek közötti együttműködésének a megvalósításáról. MEDVEY Aurél feladatát alkotta továbbá a határmegállapító bizottság, illetve a helyi bizottságok által megállapított határ ideiglenes és később végleges megjelölését célzó munkálatok megszervezése és végrehajtása, továbbá a határkijelöléssel kapcsolatos minden egyéb tennivaló ellátása. A határkijelölő bizottságban a feladatok jól körülhatároltak voltak. A határkijelölő bizottság helyi bizottságai a kataszteri térképek segítségével megállapították a részletes határvonalat. A helytelenül megszállt részeknél a határt az esetek 90 %-ában helyesbítették. Ily módon például a szlovákokhoz mintegy 1 100 hektár került.

A magyar csapatok Észak-Erdély visszacsatolásakor felzárkóztak a bécsi döntőbírósi által térképen megrajzolt demarkációs vonalra.³⁶ A térképen kijelölt demarkációs vonal megszállása nagyon sok súrlódásra adott okot a magyar és a román határőrizeti szervek között. Ezért a magyar-román vegyes katonai bizottság nagyváradi ülésén megállapodtak, hogy a demarkációs vonalat a magyar és a román szervezetek közösen tűzik ki a terepen. Ez meg is történt, bár a románok minden alkalmat megragadtak annak érdekében, hogy a munkálatokat lassítsák. A demarkációs vonalak pontos rögzítését a terepen megnehezítette az a tény, hogy a magyarok 1:75 000 méretarányú, míg a románok 1:100 000 mé-

retarányú térképekkel rendelkeztek. Az e térképeken rögzített demarkációs vonalat mindkét fél hivatalosan elismerte. A térképek méretarányainak és pontosságának különbözőségéből adódóan a terepen való kitűzésnél azonban előfordultak eltérések. Addig nem volt baj, amíg mindkét oldalon a kitűzést végrehajtó határőrparancsnokok teljesítettek szolgálatot. Parancsnokváltás esetén azonban előfordult, hogy az új parancsnokok a demarkációs vonal kitűzését – a saját hivatalos térképükre hivatkozva – a terepen helytelennek tartották. Ebből nagyon sok incidens keletkezett.³⁷

A demarkációs vonal bizonytalanságából előálló határsértések elkerülése céljából a magyar fél javasolta a román kormánynak, hogy szükség esetén vizsgálják felül a demarkációs vonalnak a terepen való kitűzését a három állandó magyar-román vegyes bizottság bevonásával, és közös megállapodás szerint a határvonalat újból tűzzék ki mindazokon a helyeken, ahol az egyik, vagy a másik fél a kitűzést a saját térképének adataitól eltérőnek tartja. A felülvizsgálat megtörténte után a kitűzött demarkációs vonal a végleges határ kitűzéséig kötelező érvénnyel bírt. A határincidensek ennek ellenére továbbra is napirenden voltak. Politikai okok miatt a magyar kormány nem sürgette a végleges határkitűzést.

1941. október 23-án a pécsi hadtestparancsnokság jelentette, hogy az új magyar-horvát határon a horvátok nem mindenütt veszik alapul a régi Horvátország közigazgatási határát, hanem a helyett a gyakorlatban az alábbi határvonal alakult ki: a magyar-horvát-német hármashatártól addig a pontig, ahol az új határ a Drávához ér (Zákány vasútállomás), az új magyar-horvát határ megegyezik Horvátország régi közigazgatási határával. Zákány vasútállomástól Barcs község közúti hídjáig a trianoni határ megegyezik Horvátország régi közigazgatási határával, az új magyar-horvát határ a trianoni határ maradt. A barcsi közúti hídtól, Gyűrűs pusztától délre a Dráva mentén lévő 90. háromszögelési pontig (Siklóstól 10 km-re délre) az új magyar-horvát határ a régi, közigazgatásilag nem egyező trianoni határ, Gyűrűs pusztától a Tisza torkolatáig pedig az új magyar-horvát határ a Dráva és a Duna vonala. Mivel ez a horvátok által a gyakorlatban is elismert határvonal a magyarok számára nem volt hátrányos, a magyar hatóságok is ehhez tartották magukat.³⁸

A miniszterelnökség szerint a magyar-horvát határra vonatkozólag a politikai értelemben vett határmegállapítás még csak kezdetleges fázisban volt. A külügyminisztérium már felvette a kapcsolatot a horvátokkal, de a Muraköz hovatarozása miatt az ügy zátonyra futott. A horvátok a Muraköz hovatarozását még nem tekintették lezártnak. A külügyminisztérium horvát vonatkozásban nem látta időszerűnek a határmegállapításra vonatkozó tárgyalások felvetését.

1941-től tulajdonképpen csak katonai demarkációs vonal létezett, amelyet a vezérkari főnökség a gyakorlatban kialakult és a horvátok által elismert, valamint a magyarokra nézve előnyös vonalként emlegetett. Ezt a helyzetet a külügyminisztérium addig nem akarta bolygatni, amíg nem látta elérkezettnek az időt a határmegállapítási tárgyalások felvételére. A horvát külügyminisztérium és a zágrábi magyar ügyvivő között 1942. május 27-én indultak meg a tárgyalások.

Magyarország a trianoni békeszerződés értelmében kijelölt határainak hossza 2 266 km volt. Ez a határvonal a visszacsatolások után 1 225 km-rel, 54 %-kal növekedett. Az új magyar-szlovák határ 858 km, amely az összes határszakasz 25 %-át jelentette, és ideiglenes határjelekkel volt állandósítva. Az 1 031 km magyar-román határszakasz az egész határvonal 30 %-át tette ki, itt a határt a demarkációs vonal töltötte be. Szintén a demarkációs vonal töltötte be a határ szerepét a Temesközben, Bánátban, amely német katonai megszállás alatt állt. Ez 216 km-t, a teljes határvonal 6 %-át jelentette. A közel 600 km hosszú horvát határszakaszt részben a határjelekkel állandósított volt trianoni határ, részben a demarkációs vonalak jellemezték. Ez a határszakasz az egész határvonal 17 %-át jelentette. A nyugati, 432 km hosszú, a volt magyar-osztrák, majd magyar-német határt az állandósított határjelek jellemezték. A volt osztrák határszakasz 12 %-kal részesedett az összhatárvonalból. Ugyancsak az állandósított határjelek jellemezték az kárpátaljai határszakaszt, amely 356 km hosszú volt és az összmagyar határszakasz 10 %-át képezte.³⁹

Magyarország határai a II. világháború után megváltoztak. Az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeben Magyarország elvesztette az I. és II. bécsi döntés során visszacsatolt területeket, Felvidéket, Észak-Erdélyt, valamint Kárpátalját és Délvidéket. A békeszerződés visszálította Magyarország 1938. január 1-ei határait kisebb módosításokkal.⁴⁰ Ez maga után vonta azt is, hogy a műszaki munkálatoknál nemcsak egyszerűen rekonstruálták az eredeti állapotot, hanem az adott politikai és gazdasági helyzet által diktált szempontokat is figyelembe vették.⁴¹

Glosszárrium:

Attribúció (allokáció) = Célja, döntéshozatal a meghatározott földterületek szétválasztása esetleg együvé tartozása ügyében. Az attribúciós döntéseket sokszor az érintett államok, – amelyeknek a határaitól – van szó, jelenléte nélkül hozzák meg. Az allokációnak lehet szerződéses és szerződésen kívüli jellege.

Dellimitáció = A delimitáción az államhatárok megvonását értjük, azaz az adott terület politikai hovatartozásának eldöntése, amelyre a béke- vagy egyéb szerződésekben kerül sor, amikor újból megállapítják az államhatárokat. Emellett általában meghatározzák a határvonal irányát, és az adatot bejegyzik a szerződés mellékletét képező nagyméretarányú térképbe is.

Demarkáció = Az államhatárok demarkációján a határ térbeni megjelenítését, azok kitűzését értjük az adott térségben, amelyet rendszerint az államok kétoldalú (néhány esetben többoldalú is) bizottsága hajtja végre. A demarkációs határral kapcsolatos ténykedésben, a határterületben érintett, vagy az ügyben érdekelt államok vesznek részt. Ez a demarkációs bizottság, köznapin nyelvben a határmegállapító bizottság (HMB). A demarkáció eredménye a határ messziről láthatóvá tétele (abornement).

Redemarkáció = A korábban elvégzett határkijelölés ellenőrzése, illetve felülvizsgálata, amely általában új határjelek elhelyezésével, a régiéket megváltoztatásával, esetleg kicserélésével jár.

Jegyzetek:

¹ SUBA: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.

² 1888/XIV. tc.

³ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.

⁴ SUBA: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1945. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században.*

⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

⁶ 1897/XIV. tc.

⁷ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*

⁸ SUBA: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918.

⁹ A vita nem volt új. Lényege szerint az országhatár futása azért vált bizonytalanná, mert a vitás területen lévő erdőbirtokosok azt állították, hogy a birtokuk határa odáig terjed, ahol az országhatár húzódik. A lengyel birtokos a Zabié (Békás-gerinc) és a Siedem Granatow (Hétgránátos) gerincét, a magyar birtokos a Halastavi vízfolyást nevezte meg birtok-, illetve országhatárnak. 1858-ban a birtokosok egyezsége jutottak. A határbejárás során megállapították a határvonalat. A Tengersizem csúcsától, a Tengersizem tavon és a Halastón áthaladó Halastói patak – amelyet magyar részről Bialkának neveztek – képezte a határt. Ezt a vonalat a magyar kormány egyben a magyar állam jogi határának is tekintette. Osztrák részről ezt a megállapodást – és ezzel a határvonal elhelyezkedését – 1881-től vitatták. Szerintük a Bialka folyótól (azaz a Halastói-pataktól) keletre eső Zabié (Békás-gerinc) Siedem Granatow (Hétgránátos) gerince alkotja a határt. A tényleges határvonal és az osztrákok által igényelt vonal közötti 651 holdnyi magyar terület az osztrákok szerint Galíciához tartozott.

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

¹⁰ 1897/II. tc.

¹¹ 1903/IX. tc.

¹² A választott bíróság ítéletének rendelkező részében van egy kijelentés, amely nagyon fontos, ezzel az osztrák állam képviselője a további jogigények érvényesítését célzó fenntartásokat visszautasította (ezt is az ítélet rendelkező részébe foglalta). Ez a visszautasítás szintén a „res judicata” jellegét nyert, így a magyar kormány biztosítottak vélte határait a további jogigény emelések ellen. Ezt erősítette meg dr. KÖRBER osztrák miniszterelnök átirata, amely szerint a fenntartás elejtéséhez az osztrák kormány utólag hozzájárult.

A képviselőház igazságügyi bizottságának 275. sz. jelentése „A Halastó körüli területen az országos határvonal megállapítása tárgyában hozott választott bírósági ítéletet becikkelyező 267. számú törvényjavaslat tárgyában. 1901–1906. képviselőházi irományok VIII. köt. 275. sz.

¹³ Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve.

¹⁴ PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* 20–25. p. (a szerk.)

¹⁵ 1921/XXXIII. tc. II. Rész Magyarország határai.

¹⁶ SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925 között.*

¹⁷ Idem: Egy határmegállapító bizottság anatómiája.

¹⁸ Idem: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között.

¹⁹ Idem: Egy határmegállapító bizottság anatómiája.

²⁰ PARÁDI József: Határőrizet a húszas évek elején a Mura mentén.

²¹ SUBA: Az államhatár és határjelei.

²² Idem: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban.

²³ Idem: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925.

²⁴ Idem: A trianoni országhatár kitűzésének politikai és technikai kérdései.

²⁵ Idem: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai.

²⁶ A határszakasz megállapítás a határmegállapító bizottságok részletes határleírásai és a nagyméretarányú határtérképek alapján történt. A határleírások és a határkövek közti távolságokat centiméterre pontosan megadták. Az egyes szakaszok határhosszát e megadott hosszértékek összeadásával nyerték és térképen egyszeri leméréssel ellenőrizték. Azokon a határszakaszokon, ahol a határkövek nem magán a határvonalon álltak, ott a határvonal hosszát a térképről való leméréssel határozták meg. Minden távolságot kétszer mértek, és végleges értékül a két mérés számtani középértékét vették, azaz az egyes határszakaszok így módon megállapított hosszát és a kétszeri mérések különbségének felösszegét. (Ez a mérés 78 munkanapot – két ember másfél hónapi munkáját – vette igénybe.)

Térképészeti Közlöny, II. évf. (1932) 1–2. sz. 33–34. p.

²⁷ Az I. bécsi döntéssel egy időben Pozsonyligetfalú (Engerau, Petrzalka), Dévény (Devin) Ausztriához (Ostmark) került.

²⁸ 1938/XXXIV. tc.

²⁹ 1940/XXVI. tc.

³⁰ SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941.

³¹ 1939/VI. tc.

³² SUBA: A Felvidék határa 1938.

³³ TELEKI Pál szeme előtt a trianoni határt megállapító bizottságok működése lebegett. Az 1921-1925 között működő határ-megállapító bizottságok – mivel utasításuk csak szűk területre terjedt ki – a községek kataszteri határait nem vették figyelembe. Így jöhetett létre az a helyzet, hogy a trianoni határvonal 220-község (76 csehszlovák, 50 román, 70 jugoszláv és 22 osztrák határon elhelyezkedő település) területét kettészelte. 1 011 birtokosnak (290 csehszlovák, 597 román 100 jugoszláv és 24 osztrák határon) szétvágták a birtokát. A trianoni határ 46 vasutat és 107 országotat keresztezett.

³⁴ SUBA: Az első magyar-szlovák határ leaírása.

³⁵ „...a bizottságok megszervezésével kapcsolatos tennivalók ellátására, a bizottságok munkájának irányítására és igazgatására központi szerv állíttassék fel, hasonlóan ahhoz, amint annak idején a trianoni határra vonatkozóan történt.”

16 400/1939. ME. r.

³⁶ Hat nappal a magyar csapatok megindulása után a Térképészeti Intézet jelentette, hogy elkészítette azokat az 1:200 000 és 1:75 000 térképszelvényeket, amelyeken az új ideiglenes magyar-román határ fel volt tüntetve. A 33 szelvényből álló 1:75 000-es és 11 szelvényből álló 1:200 000 egységcsomagokat a csapatok korlátozott számban megrendelheték saját átalányuk terhére.

³⁷ SUBA: Területvisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941.

³⁸ Idem: A magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945.

³⁹ V. ö. 37. sz. jegyzettel.

⁴⁰ A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata.

⁴¹ Idem: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.

PARÁDI József: Határőrizet a húszas évek elején a Mura mentén. — PARÁDI József: Nadzor meje ob Muri v acetku dvajsetih let. [Határőrizet a húszas évek elején a Mura mentén.] [Lendvaski zveki] *Lendvai Füzetek*, XVII. évf. (2000) 17. sz. 114–131. p. ISSN 1408-1016. A tanulmány korábbi változata 1999 telén Lendván hangzott el a szlovéniai magyar kisebbségi szervezet által rendezett „A Mura-mente és a trianoni békeszerződés” című nemzetközi tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918. — SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* III. évf. (1993) 4. sz. 87–101. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A trianoni országhatár kitzűzésének politikai és technikai kérdései. — SUBA János: A trianoni országhatár kitzűzésének politikai és technikai kérdései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* IV. évf. (1994) 5. sz. 61–64. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Háború, forradalom, Trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: Területvisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. — SUBA János: Területvisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* V. évf. (1995) 6. sz. 98–103. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján. — SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* VI. évf. (1996) 7. sz. 98–108. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A magyar-osztrák határ kitzűzése és határokmányai. — SUBA János: A magyar-osztrák határ kitzűzése és határokmányai. *Soproni Szemle*, XX. évf. (1996) különszám. 82. p. A tanulmány korábbi változata 1996. de-

- cember 12-én Sopronban hangzott el a soproni népszavazás évfordulójának alkalmából szervezett „Magyarok maradtunk” című tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között. — SUBA János: A magyar-csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925 között. *Limes*, X. (1997) 28. sz. 29–41. p.
- SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. — SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* X. évf. (2000) 12. sz. 102–107. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925. — SUBA János: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925. In FRISNYÁK Sándor (szerk.): *Az Alföld történeti földrajza*. Nyíregyháza, 2000, II. köt., 47–57. p.
- SUBA: Egy határmegállapító bizottság anatómiája. — SUBA János: Egy határmegállapító bizottság anatómiája. A magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921-1925. In PÁSZTOR Cecília (szerk.): *Ahol a határ elvált. Trianon és következményei, a határmegállapító bizottság szervezete 1921-1925*. Balassagyarmat-Várpalota, 2002, A Nógrád Megyei Múzeumok Szövetsége.
- SUBA: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban. — SUBA János: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban. In KAPROS Márta – LENGYEL Ágnes – LIMBACHER Gábor (szerk.): *Nógrád megyei múzeumok évkönyve 2002*. XXVI. Balassagyarmat, 2002, Nógrád Megyei Múzeumok Szövetsége. 139-160. p.
- SUBA: Az első magyar-szlovák határ leírása. — SUBA János: Az első magyar-szlovák határ leírása. In MATTIS F. – BAGYINSZKY – GYÖRY (szerk.): *A nógrád megyei múzeumok évkönyve 2003-2004*. XXVII–XXVIII. köt. Salgótarján, 2005, Nógrád Megyei Múzeumok Szövetsége.
- SUBA: A Felvidék határa 1938. — SUBA János: A Felvidék határa 1938. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 114–126. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csenedőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945. — SUBA János: A magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 127–138. p. A tanulmány korábbi változata 1998 februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csenedőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. — SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 14. sz. 102–119. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 08-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Az ezeréves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Az államhatár és határjelei. — SUBA János: Az államhatár és határjelei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 14. sz. 120–126. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „Az ezeréves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ÉVKÖNYVEK, LEXIKONOK**
- Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve. — Magyarországi Kárpát Egyesület Évkönyve. Igló, 1903, Kárpát Egyesület könyve.
- DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK ÉS MAGYARÁZATAIK**
- A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata. — A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata. Budapest, 1947, Külügyminisztérium.
- KÉZIRATOK**
- PARÁDI: A dualista Magyarország határörizete 1867-1914. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határörizete 1867-1914. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

- SUBA: Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925 között. — SUBA János: Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925 között (a határmegállapító bizottságok működése). Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.
- SUBA: Magyarország államhatárának változásai 1867-1945. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században. — SUBA János: Magyarország államhatárának változásai 1867-1945. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században. Ph.D. disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 2002.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1888/XIV. tc. — 1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állam és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határ vonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7.-én november 25.-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
- 1897/II. tc. — 1897/II. tc. Magyarország és Ausztria közt Szepes vármegye és Gácsország szélén, az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak választott bíróság által leendő megállapítása tárgyában.
- 1897/XIV. tc. — 1897/XIV. tc. Magyarország és Ausztria között, egyrészt Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék, másrészt Bukovina szélén elhúzódo országos határvonal megállapításáról.
- 1903/IX. tc. — 1903/IX. tc. Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897/II. tc. értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában.
- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1938/XXXIV. tc. — 1938/XXXIV. tc. a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről.
- 1939/VI. tc. — 1939/VI. tc. a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről.
- 1940/XXVI. tc. — 1940/XXVI. tc. a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről.
- 16 400/1939. ME. r. — 16 400/1939. ME. r. a határkijelölő központi bizottság tárgyában.